

СУТЬ І СТРУКТУРА ЛІДЕРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІESSENCE AND STRUCTURE OF LEADERSHIP COMPETENCE
IN FUTURE ECONOMIC PROFESSIONALS

Статтю присвячено дослідженню суті лідерської компетентності майбутніх фахівців економічної галузі як складного соціального феномену, сформованість якого у майбутніх фахівців забезпечує їх здатність організувати командну роботу всіх суб'єктів професійної діяльності, ухвалювати відповідальні та своєчасні рішення, ефективно взаємодіяти з представниками професійної спільноти. За результатами дослідження лідерську компетентність фахівців економічної галузі визначено як інтегровану якість особистості, що проявляється у здатності реалізувати лідерські якості у відповідності до існуючої ситуації в умовах максимально повного використання як потенціалу всіх задіяних суб'єктів, так і власного внутрішнього потенціалу для досягнення встановленої мети. Виокремлено структуру лідерської компетентності фахівців економічної галузі, яку утворюють такі компоненти: когнітивний (система знань, яку має набути здобувач освіти: сучасних теорій лідерства, основ ефективного лідерства; стилів управління; технологій командного управління; практичних методів ефективного управління в умовах невизначеності; способів удосконалення стилю управління), інтегративно-діяльнісного (система комунікативних і організаційних умінь, що забезпечують здатність здобувачів освіти інтегрувати діяльність групи як єдиної професійної команди), особистісного (комплекс лідерських рис та якостей, серед яких вмотивованість до реалізації професійної діяльності на засадах лідерства, ініціативність, гнучкість, творчість, енергійність, сміливість, мобільність, прагнення до успіху, готовність до змін, комунікабельність, самовдосконалення, урівноваженість, відповідальність). Встановлено, що підвищенню ефективності організації процесу формування лідерської компетентності у майбутніх фахівців економічної галузі сприяє використання у професійній підготовці тренінгових та коучингових технологій, що забезпечують моделювання майбутньої професійної діяльності, імітацію ситуацій комунікативної взаємодії, розвиток

професійно важливих лідерських якостей особистості.

Ключові слова: лідерська компетентність, фахівці економічної галузі, структура, тренінгові технології, коучингові технології.

The article is devoted to the study of the essence of leadership competence of future economic professionals as a complex social phenomenon, the formation of which in future professionals provides their ability to organize teamwork of all subjects of professional activity, make responsible and timely decisions, interact effectively with the professional community. According to the study, the leadership competence of economic professionals is defined as an integrated personality trait that characterizes the ability to show certain traits of a leader depending on the situation, trying to make full use of their own inner potential and the potential of their followers to achieve goals. The structure of leadership competence of specialists in the economic field is highlighted. It consists of components: cognitive (knowledge system to be acquired by the student: modern leadership theories, basics of effective leadership; management styles; team management technologies; practical methods of effective management in uncertainty; ways to improve management style), integrative-activity (system of communicative and organizational skills that provide students with the ability to integrate group activities as a single professional team), personal (a set of leadership traits and qualities, including motivation to pursue professional activities on the basis of leadership, initiative, flexibility, creativity, energy, courage, mobility, desire to succeed, readiness for change, sociability, self-improvement, balance, responsibility). It is established that the use of training and coaching technologies, which provide modeling of future professional activity, development of professionally important leadership qualities of personality, imitation of interactions, helps to increase the efficiency of the organization of the process of leadership competence formation in future specialists in the economic field.

Key words: leadership competence, economic specialists, structure, training technologies, coaching technologies.

УДК 37.013.73

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/1.26>

Ковальська В.С.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, методики
та менеджменту освіти
Української інженерно-педагогічної
академії

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Одним із напрямів модернізації національної системи вищої освіти є створення фундаменту для формування всебічно розвинутої особистості фахівців, здатних кваліфіковано виконувати професійні задачі, приймати нестандартні рішення, інноваційно мислити і реалізувати професійну діяльність у мінливих умовах зовнішнього середовища, генерувати інноваційну картину оточуючого світу. Тому підготовка таких фахівців є першочерговим завданням системи сучасної вищої освіти, яка має бути зорієнтована на формування лідера як відповідального громадянина держави, так і творчого представника світової спільноти. За цих умов набуває актуальності набуття майбутнім

фахівцем лідерської компетентності, що забезпечує його здатність організувати командну роботу всіх суб'єктів професійної діяльності, ухвалювати відповідальні та своєчасні рішення, ефективно взаємодіяти з представниками професійної спільноти, оволодівати навичками переконання.

Водночас інтенсивна зміна канонів управління й організації процесу виробництва, глобалізація економіки, посилення конкуренції на ринках товарів і послуг зумовлюють активізацію попиту на фахівців економічної галузі нової формації, здатних оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища. Тому саме для професійної підготовки фахівців економічної сфери питання формування лідерської компетентності набувають

особливого значення, адже ефективність діяльності будь-яких організацій визначається результативною командною роботою її працівників та реалізації їх лідерського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема лідерства та формування лідерської компетентності є сьогодні актуальною. Так, дослідженню лідерства як соціального феномену присвячені наукові праці Н.Агаєва, В. Бондаренко, А. Лутошкіна, О. Мармази, Б. Паригіна, О.Романовського, Н. Семченко, Л. Уманського, С. Шацького та ін.

Теоретичні передумови реалізації компетентнісного підходу у професійній підготовці фахівців аналізувалися у роботах С. Бондар, Н.Бібік, Н. Волкової, І. Зимньої, І. Зязюна, Г.Селевка, Ю. Татур, А. Хуторського. Теорія і практика формування лідерської компетентності у фахівців різних галузей висвітлені у працях таких науковців, як Р. Блейк, Н.Болгарін, А.Болдвін, Д. Виханський, В. Веснін, А. Кальянов, Н. Мараховська тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість наукових напрацювань у цій галузі, низка питань залишається невирішеними, серед яких визначення суті «лідерської компетентності фахівців економічної галузі», уточнення її структурних складових, встановлення умов, за яких формування означеної компетентності здійснювалося би максимально ефективно у закладах вищої освіти.

Метою статті є визначення суті й структури лідерської компетентності майбутніх фахівців економічної галузі й виокремлення теоретичних передумов її формування у процесі професійної підготовки фахівців.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій літературі [2; 14] можливість здійснювати деяку професійну діяльність визначають терміном професійна компетентність, що трактується як складна інтегрована якість особистості, де увага акцентується не на відокремлених знаннях або вміннях, і не на сукупності окремих операцій професійної діяльності, а саме на властивості, яка забезпечує фахівцеві можливість реалізувати цілісну діяльність.

Враховуючи вимоги, що висувають ринкові умови до сучасних фахівців економічного профілю, О. Рябова [12] вважає необхідним наявність у них таких елементів професійної компетентності: розуміння суті та основних характеристик професійної діяльності, знання посадових та функціональних обов'язків керівника, способів поетапного досягнення мети, уміння грамотно застосовувати сучасні інформаційні технології, здатність до самооцінки, володіння навичками командної роботи й лідерськими якостями. Тому питання розвитку лідерського потенціалу у фахівців економічної галузі у їхній професійній підготовці займає

провідне місце. Це пояснює активний інтерес науковців до цієї проблеми.

Аналіз літературних джерел [1; 5; 6] засвідчує, що на сьогодні однією із складних та найбільш затребуваних є проблема лідерства. Збільшення ваги творчого компоненту розумової праці і взагалі інтелектуалізація праці обумовили активізацію пошуку та використання новітніх інструментів й методів управління людськими ресурсами. Це пояснюється зменшенням ефективності адміністративного впливу, що доведено у працях науковців та практиків розвинутих країн. Для відповідності вимогам сучасності недостатньо виключно результативних методів праці та кваліфікації, стратегій успіху, які було вже апробовано, адже вони не гарантують досягнення запланованих результатів. XXI століття потребує нової іншої компетентності. Сьогодні провідним інструментарієм управління персоналом є лідерство, на що наголошується у багатьох дослідженнях зарубіжних науковців. Потреба аналізу існуючого досвіду, адаптація наявних підходів та оволодіння технологіями лідерства, за допомогою яких можливо розвивати лідерську компетентність, свідчить про актуальність даного напрямку [8; 9; 10]. Питання керівництва й лідерства досліджуються як зарубіжною, так і вітчизняною науковою спільнотою: І. Адізес, Р. Блейк, В. Врум, М. Дороніна, М. Герзон, Р. Лайкерт, О. Петряєв, Дж. Максвелл, С.Філонович, У. Реддін, Дж.Моутон, Ф. Йеттон, Ф. Фідлер, Р. Томас, Г. Юкл.

Дослідження науковців у більшій мірі присвячені виокремленню якостей, які властиві сучасним лідерам, стилям та теоріям лідерства. У працях зарубіжних авторів представлені конкретні практичні рекомендації щодо розвитку лідерських якостей, як бути ефективним лідером. Значна кількість робіт за цією проблематикою призвела до багатоманітності тлумачень терміну «лідерство». Проведений аналіз дозволив виявити, що в кожній групі визначень цього терміну представлена окрема грань лідерства.

Так, будь-якому лідеру притаманні певні психологічні, фізіологічні, особистісні й інтелектуальні якості, що забезпечують його можливість впливати на оточуючих. Водночас ситуації, які виникають у професійній діяльності, потребують від лідера реалізації певної сукупності унікальних якостей та відповідної поведінки. Також завданням лідера є поєднання однодумців задля досягнення єдиної мети.

Автори теорії Альфа-лідерства Е. Дірінг, Р. Ділс, Дж. Рассел [6] підкреслюють відмінність лідерів провідних організацій за якостями, які групуються у відповідності до таких процесів: вирівнювання, передбачення, дія.

І. Адізес наголошує на відсутності можливості існування ідеального лідера. Водночас, як

підкреслює дослідник, можливе ідеальне лідерство, яке забезпечується існуванням ефективної команди, де взаємодоповнюються стилі управління: інтегратор, виробник, підприємець, адміністратор [1]. Тож лідерська компетентність - це усвідомлення власного стилю управління, здібності співпрацювати з представниками інших стилів при прийнятті рішень, управлінні персоналом, формуванні команд.

Отже, виходячи із суті понять «лідер» та «компетентність», враховуючи існуючі наукові підходи до виокремлення лідерських якостей, визначимо лідерську компетентність наступним чином.

Лідерська компетентність фахівців економічної галузі – інтегрована якість особистості, що проявляється у здатності реалізувати лідерські якості у відповідності до існуючої ситуації в умовах максимально повного використання як потенціалу всіх задіяних суб'єктів, так і власного внутрішнього потенціалу для досягнення встановленої мети.

Для розуміння ключового поняття нашого дослідження мають значення погляди О. Дяків, С. Прохоровської, які у межах лідерської компетентності визначали сукупність якостей і знань, різноманітних навичок (установок), які забезпечували виконання фахівцем економічної галузі лідерських обов'язків у різних сферах діяльності (виділено технічну, фінансову, забезпечення безпеки, звітну, комерційну, управлінську), та об'єднали їх у шість рубрик [7, с. 50–51].

В. Гладкова [4] підкреслює, що лідерська компетентність як інтегрована якість особистості включає такі елементи, як комплекс знань: психологічних особливостей лідерства; технологій командоутворення; сучасних теорій лідерства; умінь: працювати з представниками різних стилів управління та забезпечувати їх ефективну співпрацю; управляти собою, командою; здатностей: приймати рішення у невизначених ситуаціях; постійно рухатися вперед; бачити перспективи; особистісних якостей: система ціннісних орієнтирів і ставлень до навколишнього світу й людей, емоційний інтелект (EQ), адекватна самооцінка,

психологічна надійність, самосвідомість, саморегуляція, впевненість.

П. Хаїтов визначає такі структурні компоненти лідерської компетентності фахівця економічної галузі: лідерська поведінка, лідерські якості та лідерська активність (зацікавлення; сприятлива мотивація; активізація; харизматичний вплив) [13].

Таким чином, аналіз наукових праць (Т. Бендас, В. Гладкова, О.Єрмоленко, В. Лугова, В. Локшин, П. Хаїтов, О. Хмизова, Дж. Равен, А.Шлайфер) уможливив дійти висновку, що структурними компонентами лідерської компетентності майбутніх фахівців економічної галузі є когнітивний, інтегративно-діяльнісний та особистісний (рис. 1).

Набуття зазначених знань, навичок, умінь та якостей здійснюється протягом певного періоду часу, і провідна роль у цьому процесі відводиться саме закладам вищої освіти, які мають створити відповідне середовище для формування лідерської компетентності фахівців.

Отже, формування лідерської компетентності у майбутніх фахівців економічної галузі розуміємо як комплекс педагогічних ситуацій, що забезпечують як успішний розвиток лідерських якостей, так і самовдосконалення особистості. Згідно до позиції О. Новікова, однією зі складових таких ситуацій є цілеспрямована рефлексивна діяльність, за результатами якої відбуваються зміни стратегій професійної поведінки й цінностей здобувачів освіти [11, с. 17]. Водночас створення цих ситуацій потребує володіння відповідними знаннями, рефлексією, практичними примірниками успішної

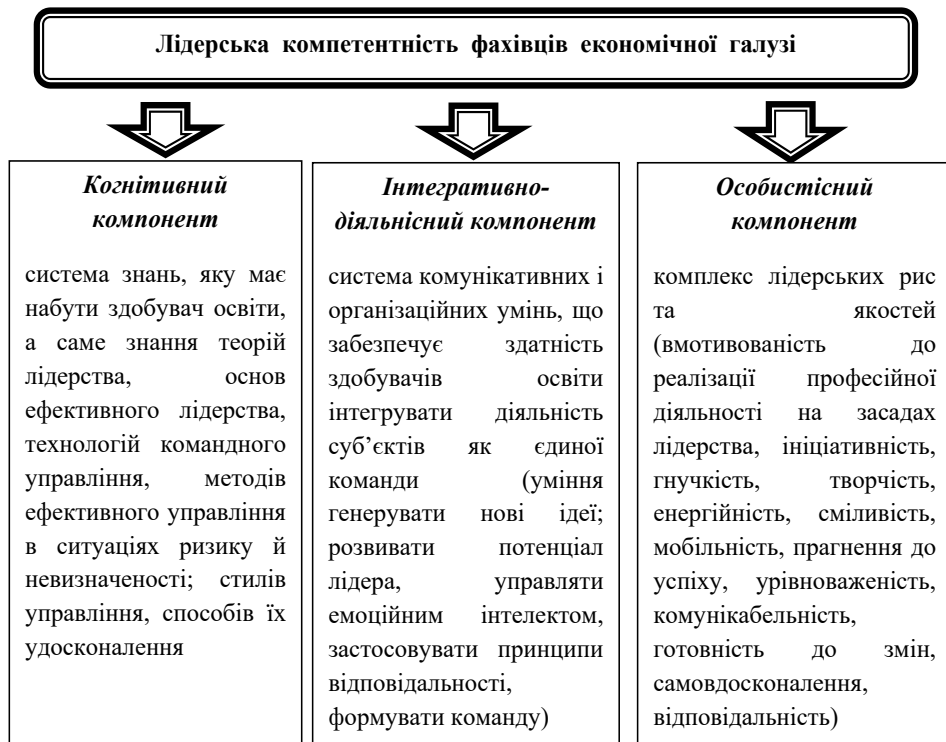

Рис. 1. Структура лідерської компетентності майбутніх фахівців економічної галузі

професійної діяльності, реалізацію ролей «тренера», експерта, а також особистісну готовність до активної взаємодії.

Отже, залучення майбутніх фахівців економічної галузі до діяльності на засадах лідерства у спеціально створених професійних ситуаціях активізує лідерський потенціал особистості в освітньому процесі. Такі ситуації мають спрямовувати здобувачів на активну взаємодію, тим самим забезпечуючи прояв їхньої відповідальності, самостійності й комунікативної компетентності. Б. Головешко підкреслює, що при моделюванні подібних ситуацій необхідно дотримуватися певних вимог, серед яких: безпосереднє застосування нових механізмів і форм лідерського досвіду, опанованих в освітньому процесі; «проживання» пропонованих ситуацій протягом здобуття освіти; саморегуляція пізнавальних процесів на основі цих ситуацій; життєформування орієнтація освіти [5, с. 92]. Аналіз літературних джерел [3; 11] виявив, що в більшій мірі таким вимогам відповідає використання саме тренінгових та коучингових технологій для формування лідерської компетентності у майбутніх фахівців економічної галузі. Саме такі технології забезпечують моделювання майбутньої професійної діяльності фахівців, імітацію ситуацій активної професійної й комунікативної взаємодії. За результатами їх впровадження формуються і розвиваються особистісні і професійно важливі характеристики здобувачів, частиною яких і є лідерські якості особистості.

Таким чином, проведена робота дозволила сформулювати наступні **висновки**. Лідерська компетентність фахівців економічної галузі – це професійно-особистісне динамічне утворення, що формується під час професійної підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Важливе значення для професійної діяльності майбутнього фахівця-лідера має розвиток у нього лідерських здібностей, навчання прийомам командоутворення, ділового спілкування, необхідних для керування конфліктами й емоціями. Тому сьогодні активізується увага науковців до проблеми формування лідерської компетентності фахівців, зокрема й економічної галузі.

У дослідженні уточнено поняття лідерської компетентності фахівців економічної галузі та її структуру у єдності когнітивного, інтегративно-діяльнісного, особистісного компонентів. Визначено, що підвищенню ефективності організації процесу формування лідерської компетентності у майбутніх фахівців економічної галузі сприяє використання у професійній підготовці тренінгових та коучингових технологій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адизес И. Развитие лидеров: Как понять свой стиль управления и эффективно общаться с носителями иных стилей / пер. з англ. Т. Гутман. М. : Альпина Паблішерз, 2011. 297 с.
2. Афанасьєва Л. В. Формування професійної компетентності майбутніх менеджерів організацій у процесі вивчення професійно орієнтованих дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Кіровоград, 2013. 20 с.
3. Вахрушева Т. Ю. Інтерактивні технології навчання як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. *Нові технології навчання*. 2007. Вип. 47. С. 64–69.
4. Гладкова В. М. Акмеологічна компетентність менеджера-лідера освітнього закладу. *International Scientific Journal of Universities and Leadership*. 2017. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/24033/> (дата звернення: 15.02.2021).
5. Головешко Б. Р. Про деякі проблеми розвитку лідерських якостей у студентів вищих навчальних закладів. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2012. № 32. С. 89–96.
6. Дилтс Р., Диринг Э., Рассел Дж. Альфа-лідерство. К. : ПРАЙМ, 2004. 256 с.
7. Дяків О. П., Прохоровська С. А. Структура лідерських компетенцій менеджера. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. Економічні науки*. 2013. № 6. С. 48–55.
8. Ложкин Г. Лідерство: история и современность. *Персонал*. 2001. №2. С. 44–50.
9. Максименко С. Д. Лідерство як функція професійної психологічної компетентності особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 24. С.7–16.
10. Нестуля С. І., Нестуля О. О. Основи лідерства. Наукові концепції (середина ХХ – початок ХХІ ст.) : навч. посіб. Полтава : ПУЕТ, 2016. 375 с.
11. Новиков А. М. Основания педагогики. М. : «Егвес», 2010. 208 с.
12. Рябова Е. В. Стратегический менеджмент в контексте требований рынка труда. *Научно-методичні підходи до викладання управлінських дисциплін в контексті вимог ринку праці* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 11-12 квіт. 2013 р. : у 2 т. Дніпропетровськ : Біла К. О., 2013. Т. 1. С.117–123.
13. Хаїтов П. О. Развитие трансформационного лидерства на государственной службе : дис. ... к-та наук з держ. упр. : 25.00.03 / Нац. академія держ. упр. при президентові України. Дніпро, 2017. 212 с.
14. Ягупов В. В. Методологічні основи розуміння та обґрунтування понять «компетентність» і «компетенція». *Нові технології навчання*. Київ-Вінниця, 2011. Вип. № 69, ч. 1. С. 23–29.